

Дмитро Володимирович Швець,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
перший проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ

КОГНІТИВНІ СТИЛІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сучасна психологія пропонує актуальні і захоплюючі напрямки наукової думки, серед яких – можливості розвитку пізнавальної сфери людини. Натепер виділено чотири типи інтелектуальних здібностей: конвергентні здібності (правильність і швидкість знаходження відповіді); дивергентні здібності (або креативність); здібність до навчання (здібність до засвоєння нових знань і досвіду); пізнавальні стилі (процесуальна характеристика інтелектуальної діяльності) [1, с. 138].

Стиль – стійка характеристика людини, стабільно притаманна їй на різних етапах онтогенезу, в різних умовах соціалізації і в різних видах діяльності. Пізнавальні стилі, що стали в останні десятиліття об'єктом пильної уваги фахівців у галузі когнітивної психології, відносять до стильових властивостей інтелекту. Серед таких якостей фундаментальне значення мають стилі кодування інформації та когнітивні стилі.

Потужні зміни в соціально-економічній та політико-правовій сферах, в умовах функціонування правоохоронної системи визначають потреби постмодерністських підходів до підготовки поліцейських, перегляду стереотипів у їх системі відбору та навчання [2, с. 127]. Психологічна й емоційна стабільність фахівців, їх мотивація до ефектної професійної діяльності, вміння приймати рішення в нових складних умовах, стають

питаннями, значення яких зростає [3, с. 211]. Стильові особливості життєдіяльності поліцейських багато в чому специфікуються особливостями їх когнітивного стилю, зокрема ступенем полнезалежності/полезалежності, що визначає рівень самостійності або залежності від умов та змісту професійних практик.

У когнітивній психології виявлено конкретні зв'язки способів кодування інформації з когнітивними стилями, кількість яких значно різниться. Когнітивні стилі – це індивідуально-своєрідні способи переробки інформації про актуальну ситуацію (способи її сприйняття, аналізу, категоризації, оцінювання тощо). Іншими словами, вибір людиною конкретного способу кодування інформації обумовлює перевагу певних способів її обробки.

У зарубіжній і вітчизняній літературі можна зустріти опис різних когнітивних стилів [4].

Представники полнезалежного стилю більше довіряють наочним зоровим враженням під час оцінки того, що відбувається, і важко долають видиме поле за необхідності деталізації і структурування ситуації. «Полнезалежні», навпаки, покладаються на внутрішній досвід і легко відокремлюються від впливу поля, швидко і точно виділяючи деталі із цілісної просторової ситуації.

Люди з імпульсивним стилем швидко висувають гіпотези в ситуації альтернативного вибору, при цьому допускаючи багато помилкових рішень в ідентифікації об'єктів, що сприймаються. У людей з рефлексивним стилем, навпаки, темп прийняття рішення в подібній ситуації більш уповільнений. Відповідно вони допускають мало помилок в ідентифікації об'єктів, що сприймаються на підставі їх ретельного попереднього аналізу.

Представники полюса вузького діапазону еквівалентності (аналітичного стилю) схильні орієнтуватися на відмінності об'єктів, звертаючи основну увагу на їх деталі та відмінні ознаки.

Представники полюса широкого діапазону еквівалентності (синтетичного стилю), навпаки, схильні орієнтуватися на схожість об'єктів, класифікуючи їх з урахуванням деяких узагальнених категоріальних підстав.

Нетолерантність/толерантність до нереалістичного досвіду – здатність сприймати зовнішній вплив таким, яким він є насправді. Цей стиль виявляє себе в невизначених ситуаціях і характеризує міру прийняття вражень, які не відповідають або навіть суперечать наявним у людини уявленням, які вона оцінює як правильні й очевидні. Толерантні суб'єкти оцінюють досвід за його фактичними характеристиками, тоді як нетолерантні суб'єкти пручаються пізнавальному досвіду, в якому вихідні дані суперечать їх наявним знанням.

Прийнято вважати, що до стильових феноменів не застосовні оціночні судження, оскільки будь-який полюс того або іншого стилю є рівноцінним для успішної інтелектуальної адаптації і може забезпечити однаково високу успішність вирішення певного завдання.

Однак саме у словесно-мовному та візуальному стилях на цей момент виявлено найбільшу кількість варіантів іншої стильової поведінки.

Поліцейська діяльність має складну когнітивну специфіку, яка виявляється у нестандартності і складності інтелектуальних завдань, які дуже часто вирішуються у стресогенних умовах [5].

Когнітивними психологами виявлено також обумовленість особистісних властивостей домінуючими когнітивними стилями. Так, наприклад, у домінуючому когнітивному стилі «полезалежність» в особистості виражені залежність від групи, схильність до ризику в ситуаціях невизначеності, реактивна агресивність, схильність до ексцентричності, недостатня здатність самостійно оцінити ситуацію, схильність до маніпулювання, знижена соціальна ефективність. Відповідно з розвитком полнезалежності перераховані властивості оптимізуються.

У вузькому діапазоні еквівалентності особистість характеризується підвищеною тривожністю, недовірливістю, егоцентричністю, підвищеним самоконтролем, зниженою самодостатністю.

За умови ригідного пізнавального контролю в особистості виражені збудливість, чутливість, лабільність, низька резистентність, нетерпимість до перешкод. У домінуючому когнітивному стилі «нетолерантність до нереалістичного досвіду» людина не готова приймати інформацію, яка суперечить очікуванням, знанням і установам. Розвиток позначених пізнавальних стилів зумовить корекцію психологічного профілю особистості.

У зв'язку з цим когнітивні стилі набувають особливої інструментальної значущості, а їх вдосконалення слід розглядати як одне з найбільш актуальних завдань професійного навчання і підготовки поліцейських.

Це також необхідно враховувати як підставу для розробки спеціалізованих програм психологічного супроводу професійної підготовки правоохоронців.

Список використаної літератури: 1. Холодная М. А. Психология интеллекта. СПб. : Питер, 2002. 272 с. 2. Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer / O. Yevdokimova, V. Ostapovich, V. Barko et al. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 120–133. 3. The New Police Training System: Psychological Aspects / D. Shvets, O. Yevdokimova, I. Okhrimenko et al. *Postmodern Openings*. 2020. Vol. 11, Iss. 1, Supl. 1. Pp. 200–217. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130>. 4. Солсо Р. Когнітивна психологія. Київ, 2019. 589 с. 5. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.